

KÜLTÜR BAKANLIĞI
Ziya Gökalp Yayınları : 3
I. Seri : 3

ZİYA GÖKALP

YENİ HAYAT
DOĞRU YOL

Hazırlayan: MÜJGÂN CUNBUR

KÜLTÜR BAKANLIĞI

Ziya Gökalp Yayınları : 3

I. Seri : 3

ZİYA GÖKALP

YENİ HAYAT
DOĞRU YOL

Hazırlayan

Müjgân CUNBUR

BİRİNCİ BASILIŞ

DEVLET KİTAPLARI
1976

Doğumunun 100. yılında Ziya Gökalp'ın bütün eserlerini hazırlama kurulu :

Prof. Dr. **Nihat Nirun** (Başkan)
Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı

Prof. Dr. **Hikmet Tanyu** (Üye)
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Rıza Kardaş (Üye)
Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı

Şevket Beysanoğlu (Üye)
Avukat - Ziya Gökalp Derneği Başkanı

Bu basımda İstanbul 1918 Yeni Mecmua neşri esas alınmıştır.

Kültür Bakanlığının 27/1/1976 gün ve 108 sayılı kararıyle birinci defa olarak 30.000 adet bastırılmıştır.

Güneş Matbaacılık T. A. Ş. 1976 — ANKARA

Ö N S Ö Z

Bir İmparatorluk coğrafyasının bir doğu (Diyarbakır) şehrinde (1876 yılının 23 Mart'ında) doğup, bir batı ucunda (Selânik'de) fikir dünyasına (1911'de) Gökalp adıyla katılarak, Türkiye'yi ve bütün Türkleri «mefkûre» ateşiyle ısıtan büyük mürşidi, doğumunun 100. yılında bütün eserlerini yayımlamanın gururu ve titizliği içinde minnet ve rahmetle anıyoruz.

Gökalp, (48) yıllık kısa süreli ömrü içinde çok renkli ve cepheli şahsiyeti ile mefkûreci bir şair olarak Türkü ve Türkçülüğü dile getiren, dürüst ve üst seviyede bir siyaset ve devlet adamı olarak milliyetçilik fikriyatını yapan, bir «içtimaiyet müderrisi» (sosyoloji profesörü) olarak ilgili ilk kürsüyü kurmak suretiyle metodolojisini batı ölçüleri içinde tanınan, bir mütefekkir olarak da «Türkçülüğün Esasları» nı modern mânâsı içinde yorumlayarak geleceğe ışık tutan, bir fikir ve gönül adamımızdır.

Fazilet ve feragat abidesi olan hayatı ve şahsiyeti de, bizzat öğretiminde bulunduğu «mefkûre»si gibi, gelecek nesillere örnek olarak gösterilecek olan Gökalp, hazırlık ve tahsil devresini henüz bitirmiş, bir büyük terkipler devrine

gelmiş bulunduğu bir çağda aramızdan ayrılmıştır. (25 Ekim 1924)

Bununla beraber, Ziya Gökalp'ın eserleri, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'te de başarıyla uygulanan bir çok inkılâpların prensip, ideal ve değerleriyle doludur. O, doruklarda tutuşup ufku baştan başa aydınlatan ateşler gibi, Türklüğün bağrında mefkûre ateşini yakıp aydınlatan bir rehberdir.

Gökalp, hasta hayvanların tedavi usûllerinin öğretiminin yapıldığı yerde öğrenim görmesine rağmen, «hasta-adam»ın tedavisinde faydalı olacak metod ve düşüncelerle işe koyulmuş ve eserlerinde çağdaş, Türkiye'nin sosyal değişmesi ile ilgili değer ve istikametleri bakımından çok şûmullü bir kültür sentezi taslağı hazırlayarak, tarihî tekâmül çizgisi içinde Türk cemiyetinin en tesirli düşünce mihraklarından biri olarak kalmayı başarmıştır.

Ziya Gökalp, gerçekten yakın tarihimizin en tesirli ve güçlü insanlarından biridir. Bu bakımdan Gökalp, modern Türkiye'nin siyasî ve fikrî gelişmeler içerisinde bir nirengi noktası olarak değerini korumaktadır. Zira, Gökalp'in fikirleri ve düşüncesinin yapısı, aksettirdiği çeşitlilikler, Türkiye'nin gelişme istikametiyle ilgili hemen hemen her şeye ışık tutacak mahiyettedir. Bu bakımdan, Gökalp'ın eserlerinde ağır basan müteferrik hüviyeti, kendi çağının fikriyatına katkısı yönünden bir ışık olmuştur. Nitekim, «Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak» sentezi Gökalp'ın eseridir.

O'nun düşünceleri, Cumhuriyet devrinin yarım yüzyılı boyunca yaşar ve nesillerden nesillere intikal ederken, fikirlerinin ve fikriyatının bazı cepheleri, belki de tarihî şartlar müsait bulunmadığı için, fazla uzun ömürlü kalamamış veya vaktini tamamlamış görünümü içinde olabilir. Bununla beraber, O'nun sosyolog hüviyetiyle koymuş olduğu prensipler ve sosyal değerler hükümleri, gerçekten bugünün anlayışı içinde de kendine has kavî mantığının tutarlı sentezi olarak dikkati çekmekte ve tarihteki yerini heybetiyle doldurmaktadır.

Gerçi Gökalp'ın, millî devletin temeli saydığı halk kültürüne giderken, aynî cemiyetin eseri bulunan, o çağın şartlarının icabı bir çeşit «tehsip» edilmiş şekli demek olan yüksek Osmanlı kültürünün reddi zımmında tavır takınması, sistemin bütünlüğü içinde çok büyük zaaf olarak değerlendirilmemelidir.

Ana fikirleriyle reddedilmez bir mütefekkir olan Ziya Gökalp'ı aşılmağa açık bir fikir adamımız olarak, doğumunun 100. yılında bütün eserleriyle, kendi çağdaşları arasında, onda Türk atalar ruhunun hususiyetlerini ortaya koyan, kahramanca sukûnet ve ruh kuvvetini ve Türk millî ruhunun hasletlerini görüyor ve böylece eserlerindeki terkibin sağlam ve tutarlı yapısı için, özlü bir muhtevanın temsilciliğini de yapmakta olan bu büyük insanı, elli yıldan beri hâlâ sahasında neden hem «ilk», hem de «tek» olduğunu daha iyi anlamış oluyoruz.

Prof. Dr. Nihat NİRUN

Doğumunun 100. yılında Ziya Gökalp'ın
Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu Başkanı

NOT :

Dört seri halinde tertiplenen «Ziya Gökalp Yayınları»nda, asıl metne mânâ ve ifade bakımından sadık kalınması prensip olarak benimsenmiş olup, hususiyle izafet ve sıfat terkiplerine giren kelimeler ile aruz vezniyle yazılmış şiirlerde geçen kelimelerdeki imlâ da, aslına uygun şekilde korunmuş, ancak alışılan kelimelerde buna uyulmamıştır.

«Ziya Gökalp Yayınları»nda, genellikle, her eserin sonunda yayındaki mânâya uygun bir sözcüğe yer verilmek suretiyle gerekli kavram açıklamaları yapılmıştır. Ancak belli bir sözlüğe gerek bulunmayan yayınlarda bu husus, dip notlarda gösterilmiştir.

Şuur devrinde şiir susar, şiir devrinde şuur seyirci kalır.

İçinde bulunduğumuz zaman, galiba, birinci devreye aittir : Şairler Müz'lerinden uzak düşmüş, vezinle kafiye şuurlu müteşâirler eline geçmiş...

Bu hâli, çocukların hayatında da görürüz : Ders saatleri arasında oyun fasılaları var... Aynı zamanda, çocuk terbiyesinde bir takım dersler oyun tarzında verilir. Bunun gibi, halk terbiyesinde de bâzı fikirlerin vezin kisvesinde arzedilmesi fena mı olur?

DİN

Benim dinim ne ümittir, ne korku;
Allah'ıma sevdiğimden taparım!
Ne Cennet, ne Cehennem'den bir koku
Almaksızın vazifemi yaparım.

Vâiz!.. Deme Cehennem'in ateşi
Çıkar bilmem kaç bin çeki odundan.
De ki vardır bir güzellik güneşi
Doğmuş bizim aşkımızın od'undan...

De ki vardır «Tûbâ» adlı bir ağaç,
Kökü gökte, gönüllerde, dalları...
Yemişinden yedi ruhum, değil aç;
Bütün sevgi, şefkat onun balları.

Vâiz!.. Bana muhabbeti şerh eyle,
Ben aramam şeytan nedir, melek ne?..
Erenlerin esrarından söz söyle :
Seven kimdir? Sevilen kim? Sevmek ne?

Beni Cennet va'di ile avutma,
O kalbimdir, çünkü sevgi ilidir,
Cehennem'in azâbiyle korkutma,
Korku nedir bilmez : Gönlüm delidir..

DİN İLE İLİM

İnsanların ilk mürşidi kimlerdir?..
Hiç şüphesiz peygamberler, velîler...
Bu devirde din, hikmete rehberdir;
Ahlâk, san'at hep o nurdan alır fer...

Fakat sonra din yerini ham zühde
Verir, artık coşkun vecdi azalır;
Velîlerin yeller eser yerinde,
Mürşid adı fakîhlere irs kalır.

Fakîhlerin kılavuzu nakliyyât,
Dini zorla sürüklerler bu yola...
Hikmet der ki, «Bana rehber akliyyât;
O halde siz sağa gidin, ben sola!...»

Din mürebbî olur, hikmet muallim;
Her birisi çeker ruhu bir yana!
Savaşırken bunlar, çıkar meydana
Tecrübeden doğma müsbet bir ilim;

Bu son üstad der ki— : «Nakil tarihtir,
Akıl yolu, bu tarihin usûlü;
İkisi de aynı şeyi gösterir,
Matlub olan : ruhun ona vusûlü!»

O şey nedir?.. bir vecidli gönül mü?
Kudsî olan her şey ona dil midir?
Öyleyse al benim de son sözümü :
«Din kalpteki vecdin müsbet ilmidir!»

VATAN

Bir ülke ki cami'inde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar ma'nasını namazdaki duânın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu Hudâ'nın...
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!

Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, âdet, din birdir..
Meb'usânı temiz, orda «Boşo» ların sözü yok,
Hududunda evlâdları seve seve can verir,
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!

Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye,
San'atına yol gösteren ilimle fen Türk'ündür.
Hırfetleri birbirini dâim eder himaye;
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türk'ündür;
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!

MİLLET

Sorma bana oymağımı, boy'umu..
Beşbin yıldır millet gibi yaşarım,
Sorma bana ailemi, soyumu..
Soyum Türklük, soy büyüğüm hünkârım...

Süngü beni ayırsa da vahdetimi unutmam,
Dilde, dinde müşterekiz, hep gelmişiz bir belden,
Devletimin kaygusuyla milletimi unutmam.
Anadolu bir iç ildir, ayrılamaz dış ilden...

Deme bana : «Oğuz, Kayı, Osmanlı..»
Türk'üm, bu ad, her unvandan üstündür...
Yoktur Özbek, Nogay, Kırgız, Kazanlı
Türk milleti bir bölünmez «bütün» dür..

Gök, Ay, Yıldız, Dağ ve Deniz Hanlar bütün ölmüşler,
Yalnız diri Gün Han kalmış altın yayı elinde.
Baktı, dedi «Moskof'la Çin Türk kavmini bölmüşler,
Artık onlar hür olacak Rus ilinde ve Çin'de...

Her ülkede Türk bir devlet yapacak,
Fakat bunlar birleşecek nihayet...
Hep bir dille aynı dine tapacak,
Olacak tek harsa mâlik bir millet!»

Ey Türk oğlu!. Artık ne ben, ne sen , ne o; bir şey yok..
Uluslar yok, uruklar yok, ancak büyük Turan var..
Siyasette şirk olamaz, ayrıca Han ve Bey yok..
Türk ruhunda yalnız bir il, yalnız bir tek İlhan var...

AHLÂK

Ahlâk yolu pek dardır.
Tetik bas, önü yardır.
Sakın «Hakkım var» deme,
Hak yok, vazife vardır!

Hak milletin, şan onun,
Gövde senin, can onun,
Sen öl ki o yaşasın;
Dökülecek kan, onun...

Ben, sen yokuz, biz varız
Hem Ogan, hem kullarız.
«Biz» demek, «Bir» demektir.
Ben, sen ona taparız!

Ne derece hizmetin
Varsa, odur himmetin;
«Kıymetim var» deme ki
Gerçek ola kıymetin...

Bir şairdir Türk eli,
Müz'üne bağlı beli;
Bu Müz, bir ahlâktır ki
Baş vermektir temeli...

Millete ver canını,
Ocağını, şanını..
Bir âşık olsan bile,
Feda et cânânını...

VAZİFE

O, gönlüme Arş'tan inen bir sestir :
Milletimin vicdanına ma'kestir!
Ben askerim, o, üstümde kumandan,
Baş eğerim her emrine sormadan!

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Hikmetini sormam, ince elemem,
Âmirimdir ona karşı gelemem!
Haklığına eylemişim kanaat,
Benden ona kaydsız, şartsız itaat!

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Benim hakkım, menfaatim, arzum yok,
Vazifem var; başka şeye lüzum yok.
Aklım, gönlüm düşünmezler duyarlar;
Ondan gelen emirlere uyarlar...

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Var demezdim bu dünyanın ötesi,
Gelmeseydi vazifenin gür sesi.
Bu ses mutlak Mâverâ'dan geliyor...
Hak nerdeyse ta oradan geliyor...

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

VEFA

Biz Türkler sulh çağlarında,
Uslu arı kovanıyız.
Harbin kanlı dağlarında,
Yırtıcı av doğanıyız.

Ferd olarak kin tutmayız,
Millî öcü unutmayız...

Ferden gayet mahviyetli,
Milliyette da'valıyız;
Memlekette sükûnetli,
Hudutlarda kavgalıyız.

Ferd olarak gözümüz tok,
Millî şanda hırsımız çok.

Gösteririz ferdle millet
Başka başka temayüller :
Birisinde zorlu savlet,
Öbüründe tahammüller;

Biri halîm, biri kaahir,
Aradaki tezad zâhir.

Lâkin namus işlerinde
«Ferd - millet» bir kafadayız,
Ferden gibi milletçe de
Ahdimize vefadayız.

Mukaddestir vefakârlık :
«Kudsî benlik?» riyakârlık!.

KÖY

Ey Türk, senin köyün hür bir yuvadır.
Çiftlik değil, yoktur Bey'i, Ağa'sı...
Her köylünün var bir çifti, tarlası,
Öz evinde o hem Bey, hem Ağa'dır...

Hiç kimsenin yarıcısı, rencberi
Olmaz, ancak olur vatan askeri...

Kalmaz köyde göz erimi ruhunun.
Hakanlığın dört ucunu kuşatır...
Bir tufandan, himmetiyle Nuh'unun,
Çanakkale mu'cizesi parlatır...

Hem kaptanda, hem tayfada keramet
Olmasaydı, bulur muyduk selâmet?...

Ümmi değil, mu'allimsiz kalsa da;
İmamı yok, gene bilir dinini...
Dost ve düşman kimdir tanır dünyada,
Doğru bulur sevgisini, kinini...

Ona cami, mekteb, kitab yapınız...
Emin kalır hududda her kapınız.

Lâkin ey Türk bu mes'ud köy bitiyor!
Mültezimin, faizcinin, tüccarın
Pençesinde!... diyor : «Beni kurtarın»;
Bu üç işi senden çabuk istiyor!

«Kaldır a'şar usûlünü, aç banka,
Yap her semtte bir ziraî sendika».

LİSAN

Güzel dil, Türkçe bize,
Başka dil, gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Ma'nâsı anlaşılan
Lugata atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız
Türkçeleşmiş, Türkçedir;
Eski köke tapmayız.

Açık sözle kalmalı
Fikre ışık salmalı;
Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı.

Yeni sözler gerekse
Bunda da uy herkese;
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

Yap yaşayan Türkçeden,
Türkçeyi incitmeden,
İstanbul'un Türkçesi
Zevkini, olsun yeden.

Arapçaya meyl etme
İran'a da hiç gitme;
Tecvîdi halktan öğren,
Fasihlerden işitme.

«Gayn» lı sözler emmeyiz,
Çocuk değil, memeyiz!
Birkaç dil yok Turan'da
Tek dilli bir kümeyiz.

Turan'ın bir ili var,
Ve yalnız bir dili var.
«Başka dil var...» diyenin
Başka bir emeli var.

Türklüğün vicdanı bir,
Dini bir, vatanı bir;
Fakat hepsi ayrılır,
Olmazsa lisanı bir.

KADIN

Cemiyetin üç rüknü var : Birincisi aile!
Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.
Medeniyet bayrağını sensin alan ilk, ele,
Altın harfle yazılacak ona senin adındır.

İkincisi devlettir ki onu erkek yaratmış
Avcı iken çoban olmuş, çoban iken hükümdar.
Kuvvet haktır diye âdil mahkemeler donatmış,
Hak kuvvettir diye düzmüş demir kollu ordular.

Üçüncüsü millettir ki ilk insanca ülfetten
Beri, ruhlar bu devrenin ermesine müştaktır.
Din doğmuştu aileden, hukuk ise devletten,
Milletteki son mefkûre ilme uygun ahlâktır.

Millet yalnız yapılamaz, bunu ancak dirlikte
Kadın erkek : İki vicdan birleşerek yapacak;
İlk ma'bedler ayrı idi, şimdi artık birlikte
İki cins bir irfanda bir Allah'a tapacak!

EV KADINI

Benim evim bir cennet;
Ben onun hurisiyim...
Ocağımın saadet
Getiren perisiyim...

Evimde ben her akşam
Bir ziyafet yaparım;
İşinden gelir kocam,
Mektepten çocuklarım...

Sütunları somâki
Zümrüd kubbesindeki
Yüzlerce kandillerden
Yeşil nurlar dökülen

Bir çiçekli odada
Bizi toplar soframız.
Bir ma'beddir bu oda,
Sevişmemiz, duâmız...

SECİYE

Aradım, yıllarca seni aradım
Köy köy dolaşarak Anadolu'da,
Sen her tarafdaydın da bulamadım,
Göründün nihayet Gelibolu'da...

Sezmiştim Fatih'de, Yavuz'da seni,
Nedim'de, Kemal'de, Mimar Sinan'da,
Duyarken yine 10 Temmuz'da seni,
Büsbütün kayboldun, sandım Balkan'da...

Düşmanlar dediler «Artık o öldü!»
Pervasız geldiler eşiğimize;
Bıçağın, onları muz gibi böldü,
Kesti, dilim dilim, attı denize...

Orduda nihayet kavuştuk sana,
Ararız şimdi her ocakta seni..
Dileriz kalmasın görmek yarma
İlimde, san'atta, ahlâkta seni!

MEDENİYET

Avrupa bir akademi; âzaları milletler
Her biri bir nurlu dehâ, çünkü ayrı harsı var.
Avrupa bir dârülfünun : Hocaları milletler;
Her birinin ihtisası, bir örneksiz dersi var.

Bu nurlardan biri sönse, medeniyet loş kalır;
Derslerinden biri durur, bir kürsüsü boş kalır.

Medeniyet, beynelmilel yazılacak bir kitab;
Her faslını bir milletin harsı teşkil edecek.
Medeniyet bir konser ki bir çok çalgı, saz, rübâb
Birleşmekle bir ahengi ancak tekmil edecek.

Bu kitabın bir mebhası eksik olsa okunmaz;
Bir âleti yoksa, ahenk gönüllere dokunmaz.

DEHÂ

Copernic'ten evvel güneş, yıldızlar
Her gün yerin etrafında dönerdi,
Hepsi bizim için göğü yaldızlar,
Bizim için ışıldardı, sönerdi.

Bu hey'etçi dedi : «Hayır, gök yerin
Çevresinde dönmez, dönen topraktır.
Yer merkezi değil bütün şeylerin,
Biz bir hiçiz, bu şan bizden uzaktır!»

Bunun gibi eski irfan çağında
Okur yazarlardı halkın kıblesi.
Yeni hayat dedi : «Hayır muktedâ
Halktır, (Dehâ) ancak onun hamlesi...

Okumuşlar! Bırakınız gururu
Millî harsı öğreniniz milletten!..
O vicdandır, sizse onun şuuru;
Köksüz şuur uzak değil cinnetten...

Doğru san'at, doğru ahlâk, doğru din
Hep ondadır halk içine dalınız;
Dâhî gibi her hatâdan pâk, emin
Olmak için feyzi ondan alınız!»

KAVİM

Dediler : Kavminin bir adı var mı?:
Adı bir değil çok, bu da bir âr mı?..
Türkiye devletim, Türklük milletim;
Cinsinin çokluğu Türk'e zarar mı?

Hun yanlış bir tâbir, «Koyun»danım ben,
Moğol'dan değil, Türk soyundanım ben;
Türklerin içinde mevki'im belli :
«Oğuz» ili; «Kayı» boyundanım ben.

Ne kadar Türk varsa bu gün cihanda,
Burdaki harsa var meyli, vicdanda,
Dili dilimdendir, dini dinimden,
Olacağız biz hep aynı vatanda.

«Karacık» dağından, «Kıpçak» çölünden
Gelen atalarım gibi Türk'üm ben.
Bana yol gösteren benden olmalı;
Olamaz Türk'e baş, Türk'üm demeyen.
Osmanlı kalamaz Türk'ü sevmeyen!

SAN'AT

Dinle, yeni şair! eski ozanı,
Okuyor yürekten Altun Destan'ı...
Deme «Kopuz kırık, yoktur çalanı»
Çalgı gönül sesi, kopuz bir ağaç.

Kutlutaş'ı yoksa ilhamı kutlu,
Kanı gür, içmezse kımız ne mutlu.
(Umut) bir kanatsa, dâim umutlu,
Ona ozan derler, yoluna Ortaç.

Diyor ki : «Siz Parnasse, biz Ortaç eri,
Bizden olan her fert görür ileri,
İğreti san'attan, millî hüneri
İstemez yabancı eserlerden baç!

Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
(Leyl) sizin, (şeb) sizin, (gece) bizimdir.
Değildir bir mâna üç ada muhtaç.

Irmağız, her akan sele uymayız,
Şarktan Garp'tan esen yele uymayız,
El uysun bize, biz ele uymayız,
Biz dilmaç değiliz, yalvacız yalvaç.

Halk bir viran kal'e, duvarı siyah
Giren de peşîman, girmeyen de ah
Duyarız biz ona hürmet, siz ikrah,
Size dert veren şey, bize bir felâh!

Bu yerde biz bulduk gizli hazine;
Dağarcık omuzda girdik içine,
Bu inci gerdanlık, şu elmas iğne
Hep ondan çıkmıştır, gözlerini aç.

Ey şair Parnasse'tan çık, gel Ortac'a;
(Baudelaire) i, (Verlaine) i kesme haraca;
Sen kendi gücünle tırman yamaca :
Bu yükseliş, belki olur bir mir'aç...

İSLÂM İTTİHADI

Sanmayınız, halife bir «hükümdar - papa» dır;
Ne de papa kisvesi giyinmiş bir hükümdar.
Biliniz ki, bu serdar ne bir (Dalay - Lama) dır,
Ne çar gibi (Saint - Synode) üzerinde bir cebbar!

Bütün İslâm bir devlet, halifedir hakanı,
Her müstakil hükümdar, ona tâbi bir handır.
Hem hükümde, hep İslâm sultanların sultanı;
Hem fiilde, Türkiye ülkesinde sultandır.

İslâmların birliği : Bunun için ibtida,
Kazanmalı istiklâl her müslüman memleket;
Sonra bunlar umumen halifeye iktida
Eyliyerek kurmalı sırf siyasî bir vahdet.

Bu mümkin mi? Bu günlük değil ise durmalı,
Bırakmalı halife, öz mülkünü düzeltsin!
Önce asrî bir devlet esasını kurmalı,
Bir devlet ki hakkını kuvvetlere dinletsin!

Beynelmilel cihanda yoktur acze merhamet,
Her il, görür kemâli nisbetinde bir hürmet.

HALİFE VE MÜFTÜ

İki şey var mukaddes : Biri devlet, biri din;
Devlet onun başında ancak halifemiz var,
Ki bir müftü değil o, bir Emîrülmü'minîn :
Fetvaları o vermez, kanunları o yapar.

Dinin dahi başında müftü var ki bildirir :
Haram ile helâli, günah ile sevabı.
O ne şâri', ne hukuk müşaviri değildir,
Ona takvâ sorulur, mev'izedir cevabı.

Teşrî' işi, tamamen Zıllullah'ın elinde,
«Ulû'l-emre itaat», nâtıktır bu esası.
Kanun yapmak - müftüye sormaksızın - elinde,
Merci'i : örfle icma', meb'usandır şûrası;

Lâkin iftâ kudreti, bu bir ilim işidir;
Kimse müftü olamaz, kafasını yormadan.
Müftü bir me'mur değil, ilmi olan kişidir,
Âlim, yapar ilmini halifeye sormadan.

Devlet ile medrese ayrı iki âlemdir..
Müftü ile halife birbirine karışmaz.
Ayrıysa da bu iki kuvvet, dâim tev'emdir,
«Nüfuz bende!» diyerek birbiriyle yarışmaz!

MESLEK KADINI

Dersiniz «Bir genç kız, yaşı dolunca,
Mutlaka kendine bulur bir koca,

Kocası evine getirir ekmek,
O halde kadına meslek ne gerek?

Kadının mesleği olmaktır karı,
Çıkmasın o sakın, bundan dışarı.

Ne lâzım erkeğin rakibi olmak,
Değil mi ikisi ezelden ortak?

İşçiye olunca rakib, karısı,
Kol artar, ücretin gider yarısı,

İkisi alırlar aynı ücreti,
Ocağın eksilir, artmaz serveti...

Lâkin müsbet bu, menfî iktisad;
Yapsalar bir, ücret, olur iki kat :

Kadın yapsın evi erkeğe cennet,
Erkek de iki kat çalışır elbet!...»

Bu sözler hep doğru, fakat, her kadın
Bulur mu bir koca, bulsa da, yarın,

Bu adam ölmez mi, o halde nasıl,
Dersiniz : «Kazanma; iste, muttasıl!»

Görürken ortada işte binlerce,
Kocasız kadınlar çeker işkence,

Dersiniz «Değiller mesleğe muhtac,
Ya koca bulmalı, ya kalmalı aç!»

Kadınlar önce de ziyade iken,
Harbden sonra bol bol koca nereden?

Evvelce melce'di hep zengin evler,
Kadınlar bulurdu sığınacak yer,

Yaşamak güçleşti, şimdi her erkek
Ancak karısına yedirir yemek.

Sanmayın hepsi de bir yük taşıyor,
Bir çoğu hodkâmdır, bekâr yaşıyor.

Bu gün, yuvasızlar değildir yalnız,
Nice evliler de talihsiz, bahtsız;

Çünkü var binlerce sefih kocalar,
Ya muttasıl içer, ya kumar oynar,

Kimi de mahbeste alır soluğu,
Aç kalır evinde çoluk çocuğu.

Bunlar da olmasa, kadın insandır,
İnsanın en büyük hakkı irfandır.

Kadın çalışmazsa fikri yükselmez,
Tabiî o zaman size denk gelmez;

Diyorsunuz onun eksiktir aklı,
Artırmak istiyor, değil mi haklı?

Kadın yükselmezse alçalır vatan,
Samimî olamaz onsuz bir irfan;

Hâsılı, bir heves değil, ihtiyaç;
İstiyor bu anda böyle bir ilâç :

Kocalı, kocasız birçok kadınlar,
Açtırlar; dersiniz : «İşsiz kalsınlar!»

Derim ki : «O halde kasdınız, mutlak,
Bunları umuma odalık yapmak!»

AİLE

Bir kadın var ki ya annem, ya kardeşim, ya kızım,
Odur bende en mukaddes duyguları yaşatan...
Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım,
Odur bana hayattaki şiirleri anlatan!...
Bu mahlûklar nasıl hakir olur şer'in gözünde?..
Bir yanlışlık var mutlaka müfessirin sözünde!..

Ailedir bu milletin, bu devletin esası,
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat...
Ailenin adle uygun olmak için binası,
Nikâh, talâk, miras : Bu üç işde gerek müsavat.
Bir kız, irste yarım erkek, izdivaçta dörtte bir
Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir..

Diğer haklar için millî mahkemeler açmışız,
Aileyi bırakmışız medresenin elinde...
Bilmem niçin, kadınlığa ait işten kaçmışız...
Ya onun da bir emeği yok mu bu Türk ilinde?.
Yoksa o mu iğnesinden kanlı süngü yaparak
Haklarını pençemizden ihtilâlle alacak?..

DEVLET

Kur'an diyor : «Eyleyiniz itaat
Hakk'a, sonra peygambere, devlete!..»
Vicdanımın bütün hissi sadakat
Kanunlara, hadis ile âyete...

İbadetle i'tikadda dâima
Kitâb ile Cennet, benim rehberim;
Bu işlerde şüphem varsa, mutlaka,
Müftülerin fetvasını dinlerim...

Lâkin hukuk dinden ayrı bir iştir,
Bırakılmış ulü'l-emre, devlete.
«Hukuk örfe uymayınca değiştir,
Örfe uydur!» demiş Tanrı, millete!

Devletimde halkın örfü hâkimdir,
Başka kuvvet onu tahdid edemez.
Kanun, hakka, hâkim değil, hâdimdir.
Sebeb yokken, ferdi takyid edemez!...

BÜDÇE BİRLİĞİ

Bir devletin olmaz iki haznesi,
Biri Evkaf, ötekisi Beytü'l-mâl...
Meclisten, her Meşrutiyet senesi,
İki büdçe edilemez istihsâl...

Ya her vakıf bir hususî büdçedir,
Evkaf adlı bir hazine bulunmaz...
Bu büdçeler nahiyeye verilir,
Meb'usan'da artık tasdik olunmaz...

Yahud denir : vakıfların yaptığı
Vazifeler hep hükûmet işidir,
Beytü'l-mâle girer evkaf sandığı,
Bir yurttaki iki devlet birleşir...

Hem, vakfın yok velâyet-i âmmesi;
Evkaf artık bir nezaret kalamaz!...
Hem de, yokken velâyet-i tâmmesi,
Başka nâzır onu toptan atamaz!...

Asrî devlet olacaksak mutlaka
Denilmeli hususîdir vakıflar;
Şart-ı vâkıf bunu eder iktiza :
Yoksa onu, aid olan yer, yutar.

VAKIF

Her vakıf bir Huda-şâhî hükûmet,
Var kanunu, memurları, büdçesi...
Bu divanda değişemez bir hizmet,
Murakıbı, bir ölünün pençesi...

Niçin bilmem, dirilerin verilmiş.
Dizginleri ölülerin eline?..
Neden böyle bir «Dur!...» emri verilmiş
Yürümeği seven bu Türk iline?...

Baba demiş : «Oğlum satar bu malı;
Vakf edeyim kalsın dâim soyumda...
Çalışmasın soyumun hiç bir dalı,
Yaşasınlar hep ni'mette, doyumda!!!...»

Bu fikirden doğmuş bütün vakıflar,
Yapmış halkı tevekkülcü, kaderci...
Manastıra dönmüş bütün sakıflar
Ki beklerler Âhiret'ten haberci...

İslâmiyet iğrenirken ruhbandan,
Vakıf ona rahibliği öğretmiş...
Harabeler mahrum kalmış umrandan,
İmaretler tenbelliği üretmiş...

En azimli bir milleti bu bid'at,
Kılmış böyle iradesiz, kötürüm...
Bizi derviş yapan, değil tarikat,
Ben tekkede mürşid : Vakfı görürüm.

DÂRÜLFÜNUN

Diyorsunuz : «Hükûmetin idarî
Velâyeti fenlere de şâmildir.»
Ben derim ki : «İdare her hüneri
Bilmez, çünki mütehassıs değildir...

Salâhiyet, mansıb gibi yukardan
Verilmez, hep ihtisasla alınır...
Hiç bir âlim nüfuzunu hünkârdan
Almaz, gerçi ondan alır her nâzır...

Bir müderris ya ilmiyle ta'ayyün
Eylemiştir, sizden ta'yin istemez.
Yahud ilmi etmemişken tebeyyün
Edersiniz ta'yin, kalır bir çömez!...

Bırakınız bunlar kendi kendine
Seçilsinler, siz seyirci kalınız,
İlmi verin âlimlere, siz yine
Ele mülkün dizginini alınız;

Dârülfünun emirlerle düzelmez,
Onu yapar ancak serbest bir ilim;
Bir mesleğe haricinden fer gelmez
Bırakınız, ilmi yapsın muallim!...»

KÜLLİYE

Ey medrese! ya bir ilim yurdusun,
O halde gel külliyenin içine;
Yahud ki sen bir amelî ordusun,
Bu takdirde meşihatte kal yine...

Bil ki bu gün dârülfünun içinde
İlâhiyat Fakültesi açıktır,
İlmi hâlâ arıyorsan sen Çin'de,
Bu boş mevkî yalnız sana lâyıktır...

Süleyman'ın medresesi dışarda
Bulundukça dârülfünun tam olmaz...
İkisi de kalır birer kenarda...
Hiçbirinin velâyeti âm olmaz...

İlim birdir, yoktur onda ikilik,
Ayrılmasın iki yola terbiye...
Birleşerek yenilikle eskilik
Etmelidir birbirini tasfiye :
İşte o gün vardır derim külliye!

ASKER İLE ŞAİR [1]

Galiçya'da siperinde uyuyan
Bu nefere dikkatle bak, ey şair!
Şair odur, senin yazın hep nesir,
Uyuyan sen, odur sezen ve duyan.

Şair odur, çünkü onun kalemi,
Uyurken de düşmez asla elinden,
Kalbindeki bütün zevki, elemi
İlham ona, vatanından, ilinden.

Vatanını unutamaz hiç kalbi,
Uyursa da cenksiz kalmaz ru'yası;
Bebeğiyle yatan küçük kız gibi
Hep göğsünde durur nazlı bombası.

O belki de biraz sonra vatanın
Selâmeti için şehid olacak,
Onun kazandığı adsız bir şanın
Gölgesiyle tarihimiz dolacak.

---

(1) Harb Mecmuası'nda münderiç bir resim dolayısıyle yazılmıştır.

O orada senin için kanını
Seve seve akıtırken, ey şair!...
Sen, ne için ona birkaç ânını,
Vakf ederek yazmıyorsun bir şiir?

O seninçin hayatını verirken
Üşenirsin ona destan yazmağa,
Haktır almak kalemini elinden
Ve göndermek ona mezar kazmağa.

ÇOCUK DUALARI

Her sabah erken
Uyanırım ben,
Derim gönülden

Elhamdülillâh...

Bülbüller sazda,
Güller niyazda,
Derim namazda :

Elhamdülillâh...

Şimdi gün doğar,
Der hep insanlar :
Vazifemiz var!

Elhamdülillâh...

Buyurur hünkâr,
Altun anahtar,
Mektebi açar...

Elhamdülillâh...

Her sabah erken
Düdük ötmeden
Sınıftayım ben

Elhamdülillâh...

II

Sabah oldu bak,
Hep gönlü çıplak
Halk, sana müştak

Ey yüce Allah!

Gazâda ordu;
Çıkar Bozkurd'u
Kurtarsın yurdu;

Ey yüce Allah!

Memleket senin,
Hilâfet senin,
Bu ümmet senin,

Ey yüce Allah!

Ümmetini sev,
Devletini sev,
Milletini sev,

Ey yüce Allah!

Vatanı kurtar,
Hakanı kurtar,
Her canı kurtar

Ey yüce Allah!

Anama acı,
Babama acı,
Yuvama acı,
Ey yüce Allah!

İLÂHİLER

Benim gönlüm, kış günü aç
Kalan bülbül gibi muhtaç
Ruhum hasta, sensin ilâç,
Beni derdden kurtar Tanrı'm!...

Ne uzağım, ne yakınım,
Yüz verilmez bir şaşkınım;
Ayrılamam, alışkınım,
Dost olalım tekrar Tanrı'm!..

Ben görmedim, sensin bakan,
Bir nur olup kalbe akan,
Yanıyorsam, sensin yakan
Yakan od da yanar, Tanrı'm!..

Zâhid duyar celâlini,
Veli sezer cemâlini,
Ben isterim visâlini
Geldim sana dildar Tanrı'm!...

Beni kovma tâ ademe,
At istersen cehenneme,
Nârında var nurdan şemme
Ben isterim dîdâr, Tanrı'm!..

II

Bir okum ki yoktur yayım,
Ben yerdeyim, gökte ayım,
Kanat ver ki fırlayayım
Kanat sensin yüce Tanrı!

Kalbim gece, sen bir güneş,
Kışın senden alır ateş
Yalnızlıkta sen ona eş
Neşat sensin yüce Tanrı!

Âşık ağlar «Cânan» diye
Asker ölür «Vatan» diye
Ders okunur «İrfan» diye
Murad sensin yüce Tanrı!

Yoksulların haznesisin,
Öksüzlerin annesisin
Sen bir şefkat sinesisin
İmdad sensin yüce Tanrı!

Her yanımda bir uçurum,
Sırât'ındır benim yolum,
Tut elimden düşüyorum
Sırat sensin yüce Tanrı!

Aşkımdandır ezâ bana
Sen etmedin cezâ bana
Ruhum açtı gazâ bana
Pusat sensin yüce Tanrı!

Hem gönlüme göz vermişsin
Hem dîdâra söz vermişsin
Hayat da ver, öz vermişsin
Hayat sensin yüce Tanrı!...

«Kaç, gel!» dedin karakolu
Geçemedim, gözcü dolu
Aramızdan kaldır yolu
Necat sensin yüce Tanrı!

TAL'AT PAŞA

Bütün kalbler «Leibnitz» in «Monad» ı
Gibi — şahsî bir tül ile örtülü —
Birbirine kapalıyken... Parladı
Millî bir nur, şeffaf etti o tülü...

O nur senin zekândır ki fark eder
Tezadların içindeki âhengi...
Mezc ederek yine bize zerk eder,
Önce bizden topladığı bin rengi..

Sen canları birleştiren bir ruhsun,
Vicdanını sende görür cem'iyet;
O bir necat teknesidir, sen Nuh'sun,
Sen, olmasan, öksüz kalır bu millet...

Türk neferi gibi temiz yürekli :
Tasallüfsüz, tefahürsüz bir alpsin..
Türk tarihi gibi nâmus heykeli,
Hiçbir zaman sarsılmayan bir kalbsin...

ENVER PAŞA

Bir kalbsin ki tereddüdsüz, şüphesiz,
Bir ruhsun ki iradeli, imanlı;
Sen olmasan ihtimâl ki şimdi biz
Kalacaktık Avrupa'da bühtanlı.

Herkes me'yus iken sendin ümid-vâr,
Bu millete ancak senden ümid var...

Mağlûb idik, sen etmedin tereddüd,
Dedin : «Bu il yine galib olacak.»
Ordumuzda yaptın ânî teceddüd,
Dedin : «Biziz harbe tâlib olacak.»

Siyasette ittifaklar dokudun
Yedi çara birden meydan okudun...

Biz hepimiz şüphelerin içinde
İken, vardı sende büyük itminan,
Arş'tan sana ya ilâhî bir müjde
Verilmişti, yahud kudsî bir ferman.

Biliyordun nedir Hakk'ın muradı.
O imanla açtın büyük cihadı...

Tarih diyor : «Bütün büyük fâtihler
Milletleri gibi Hak'tan mülhemdir.»
Bugün halk da senin gibi mübeşşer,
Yalnız sana vâzıh, ona mübhemdir :

Semalardan gelen gizli Hak sesi
«Türkler artık kurtuluyor» müjdesi...

ÖMER NACİ

O coşkun bir kalbti, şen bir fikirdi;
Sevdiği vatandı, sevgisi birdi.
Şairden ziyade o bir şiirdi.
Yaşayan bir gazâ destanıydı o!

Sözleri Kur'an'dı, gözleri Mi'rac,
Halk onun Tanrı'sı, o halka yalvaç,
Doymadı ölmeğe, âh, gitti aç: (*)
Aşkının bin kerre kurbanıydı o!...

O, yalnız bir hatib, bir merd değildi;
O, yalnız millete hem - derd değildi;
Ferd olsa yanmazdım, bir ferd değildi,
Milletin şahlanmış imanıydı o!

(*) Bu mısra, bir hece noksandır; «âh!» kelimesi uzunca okunursa noksanlık, bir dereceye kadar kaybolabilir.

MUSTAFA NECİB

Bu bedbaht ülkeye her hizmet eden
Sonunda bir zarar getirir mutlak;
Çünkü her iş gören der ki «Varım ben!»
Benlikten mümkin mi zarar doğmamak?..

İnkılâb ruhunun ey ilk gâzisi!.
Sen bir kerre olsun demedin «Varım!»
Sen Türk'sün olamaz Türk'te «ben» hissi,
Onunçün ben «Türk»ü sende ararım...

Vatanı, severken üzen çok oldu,
Sen telâşa düşüp onu üzmedin...
Çok olsun dedikçe, düzen yok oldu
Sen mümkine kandın, hayâl düzmedin...

Bildin ki inkılâb olmaz bir anda,
Onun zamandadır ancak ümidi...
Demedin : «Göreyim onu cihanda.»
Oldun ilk gâzisi ve ilk şehidi.

AÇIKLAMALAR

Baudelaire, Pierre Charles (1821 - 1867) Fransız şairi, sembolist.

Beytü'l-mâl : Devlete ait hazine, maliye hazinesi.

Boşo Efendi (Georgios BUSİOS) (1876 - 1929) Rum politikacı, ilk Osmanlı Meclisine Serfice mebusu olarak girmiş, Osmanlı birliğini bozmak için girişilen gizli, açık bütün hareketlere katılmıştır, «Osmanlı Bankası kadar Osmanlı'yım» cümlesiyle tanınır.

Copernicus, Nicolas (1478 - 1543) Polonyalı astronomi bilgini.

Dalay - Lama : Buda dininin ruhânî reislerine ve Tibet hükümdarlarına verilen ad.

Emirü'l-mü'minîn : Mü'minlerin emiri, Hz. Muhammed'in halifesi.

Enver Paşa (1881 - 1922) Türk generali ve devlet adamı.

Hirfet : Sanat, meslek.

İcmâ' : Dağınık şeyleri bir araya getirme, toplama, dinle ilgili bir mevzuda birlik olma.

İftâ : Fetva verme, bir işi fetva ile halletme

İrs : Veraset, soyçekim

Leibnitz, Gootfried Wilhelm (1646 - 1716) Alman filozofu. Eserlerinden biri «Monadlar bilimi» adını taşır.

Mahviyyet : Alçakgönüllülük, son derecede tevâzu

Ma'kes : Akseden yer, akis yeri

Mâverâ : Ard, geri, bir şeyin arkasında bulunan

Mev'ize : Öğüt, va'z

Muktedâ : Örnek tutulan, uyulan, önde bulunan

Mustafa Necib (1879 - 1913) İttihad ve Terakkki mensuplarından inkılâpçı bir subay, Ömer Naci'nin arkadaşı.

Mübeşşer : Kendisine müjde verilmiş

Müteradif : Yazılışı ayrı, manası bir olan kelime, eşanlamlı

Müteşâir : Şairlik taslayan

Müz (Muse) : Sanat perisi

Neşat : Sevinç, neşe, şenlik

Ömer Naci : (1880 - 1916) Hatip ve şair, İttihad ve Terakki mensuplarından bir Türk subayı

Parnasse : 1886 dolaylarında Fransa'da yayımlanan «Parnasse Contemporain» adlı dergiye atıf ve Yunanistan'da kutsal sayılan bir dağ

Şâri' : Şeriat koyan, kanun yapıcı

Saint - Synode : Metropolitler Meclisi

Taayyün : Meydana çıkma, belli olma, belirme, temâyüz etme.

Tal'at Paşa : (1874 - 1921) Osmanlı Devletinin son sadrazamlarından.

Tasallüf : Övünme, gururlanma

Teşri' : Kanun yapma

Tev'em : İkiz, eş, benzer

Ulü'l-emr : Padişah, kanun koyucu, emir sahibi

Velâyet-i âmme : Umuma şamil yetki

Verlaine, Paul (1844 - 1896) Fransız şairi, sembolizmin kurucusu.

Zıll'ullah : Allahın gölgesi, halife.

ZİYA GÖKALP

DOĞRU YOL

Hâkimiyet-i milliyye
ve
Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri

Bu basımda «Ankara 1339 (1923) Matbuat ve İstihbarat Matbaası» kayıtlı baskı esas alınmıştır.

HALK FIRKASININ UMDELERİNİN TAHLİL ve TASNİFİYLE SİYASÎ UMDELERİNİN TEFSİRİ

Müdafaa-i Hukuk Fırkası, son zamanda «Halk Fırkası» namını alarak programını ilân etti. Bu program dokuz umdede icmal edilmiştir; fakat maddeler tahlil olunursa, görülür ki bu program dokuz umdeyi değil, otuz sekiz umdeyi muhtevidir. Umdelerin şerh ve tefsiri maksadiyle yazılan şu risalede, bu umdelerin evvelâ basit umdelere tahlili, saniyen hususî mahiyetleri itibariyle tasnif ve tertibini daha faydalı gördük. Programın basit umdeleri aşağıda görüldüğü vechile on iki kısma ayrılabilir :

Siyasî umdeler, idarî umdeler, dinî umdeler, hukukî umdeler, adlî umdeler, iktisadî umdeler, malî umdeler, nafiaya müteallik umdeler, maarife müteallik umdeler, muavenet-i ictimaiyyeye müteallik umdeler, ictimaî siyasete müteallik umdeler, askerî umdeler.

SİYASÎ UMDELER

Siyasî umdeler dahilî ve haricî siyasetlere müteallik olmak üzere iki kısımdır :

(1) Dahilî Siyaset. — Halk Fırkası'nın dahilî siyasetindeki esas, milletin ferdî saltanattan azade olarak kendi kendini idare etmesidir. «Hâkimiyet bilâ kayd u şart mil-
kendini idare etmesidir. «Hâkimiyet bilâ kayd u şart mil-

letindir. İdare usulü halkın mukadderatını bi'z-zat ve bi'l-fiil tedvir etmesi esasına müstenittir. Milletin hakikî ve yegâne mümessili (Türkiye Büyük Millet Meclisi) dir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin haricinde hiç bir ferd, hiç bir kuvvet ve hiç bir makam mukadderât-ı milliyyeye hâkim olamaz. Binaenaleyh, bi'l-cümle kavânînin tanziminde, her nev'i teşkilâtta, idarenin, ale'l-umum teferruatında, terbiye-i umumiyye ve iktisad hususatında hâkimiyet-i milliyye esâsâtı dahilinde hareket olunacaktır.»

Eski teşkilâtımızda ise bu millî esaslar mevcud değildi. Meselâ, milletimizin adı bile ortadan kaldırılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'na tabi, bulunan başka milletler, Osmanlı ünvanı altında birleşmekle beraber, kendi millî ünvanlarını da açıkça söyleyebilirlerdi. Meselâ, bir Arab «Tabi'iyetim Osmanlı ise de, milliyetim Arab'dır» diyebilirdi. Bir Arnavud da «Tabi'iyetim Osmanlı ise de milliyetim Arnavud'dur» demekte serbestti. Fakat, Türkler ayni düsturu kendi haklarında tatbik edemezlerdi. «Tabi'iyette Osmanlı isek de milliyette Türk'üz diyemezlerdi. Türkler yalnız «Osmanlı'yız» diyebilirlerdi. Millî adlarını ağızlarına alacak olurlarsa saray kuşkulanır, dini siyasete âlet edenler kızar, müslim ve gayr-i müslim bütün Osmanlı milliyetleri gazetelere protesto yağdırırlardı. Türkler büyük bir esaret içinde idiler. Türk diline »Osmanlı lisanı», Türk edebiyatına «Osmanlı edebiyatı», hattâ Türk milletine «Osmanlı milleti» adlarını vermeğe mecbur edilmişlerdi. Müdafaa-i Hukuk Fırkası'nın mütarekeden sonra yaptığı Hudâ - pesendâne mücahedeler sayesinde bu gün yalnız hususî surette lisanımıza, edebiyatımıza, milletimize de (Türk) adını vermekle kalmıyoruz, resmî ve kanunî bir surette, hattâ devletimize, vatanımıza, hükûmetimize de (Türk) adını vermekteyiz. İşte, millî hâkimiyetimizin en bariz alâmeti budur.

Millî hâkimiyetimizin büyük bir tecellisi de teşrî' salâhiyetinin haricî kuvvetlerle tahdid olunmamasıdır. Tam ve hakikî bir hâkimiyet ancak kendi kendini tahdid edebilir. Bu hale (tahdid-i nefs= autolimitation) namı verilir.

Her millet, kanunlarını yaparken, ferdlerin esasî ve gayr-ı kabil-i nez' haklarını selb edecek kanunlar vaz' etmekten ictinab etmekle mükelleftir. Fakat, bu ahlâkî mükellefiyeti ona haricî bir kuvvet teklif ve tahmil edemez. O, sırf kendi ahlâkî vicdanının ve millî harsının irşad ve tenviriyle bu gibi ifratlardan kendi kendini men'eder. Bir kuvvetin kendi kendini tahdid etmesi hürriyet ve istiklâline münâfî değildir. Bi'l-âkis, akıl ve mantık dairesinde hareket ettiği için, fazla olarak ruhî bir hürriyet ve istiklâle de malik değildir. Akıl ve mantık siyâsî hâkimiyetlerin fevkinde cihan - şümul bir hâkimiyete maliktir. Bundan dolayıdır ki Alfred Fouillée ismindeki filozof, mantıka (Hâkimler hâkimi) ünvanını veriyor. Her hâkimiyet mantık karşısında ser-fürû etmek mecburiyetindedir. Şu kadar var ki bu mecburiyeti kendisine tahmil eden yine kendisi bulunmalıdır; başka bir kuvvet olmamalıdır.

Eski meşrutiyetimizde ve ondan evvelki devirlerde bir kanun yaparken, teşrii hâkimiyetimizi tahdid eden, kendi akıl ve mantıkımız değildi. Karşımızda bir takım haricî kuvvetler vardı ki bizi istediğimiz surette kanun yapmaktan men' ederlerdi. Bu kuvvetleri birer birer tedkik edelim: (1) Haricî kapitülasyonlar namiyle bir takım imtiyazlara sahib bulunan ecnebiler; (2) Dahilî kapitülasyonlar namiyle bir takım imtiyazlara sahib bulunan gayr-ı müslim cemaatler, (3) Saltanatı nefsine hasr etmek isteyen saray, (4) Dini siyasete alet etmek isteyen mürteci'ler. İşte, kendisini imtiyazlı addeden bu dört

kuvvet, memleketimizde müsâvât-perverane ve âdilâne kanunlar yapılmasına mani' oluyorlardı.

Halk Fırkasının programı, hâkimiyetin bilâ kayd u şart millete âid olduğunu ve «Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin haricinde hiç bir ferdin, hiç bir kuvvetin ve hiç bir makamın mukadderât-ı milliyyeye hâkim olamayacağını» ve bi'l-cümle kavânînin tanziminde, her nevi teşkilâtta, idarenin ale'l-umum teferrüatında, terbiye-i umumiyye ve iktisad hususatında hâkimiyet-i milliyye esâsâtı dahilinde hareket olunacağını» ilân etmesinden anlıyoruz ki bundan böyle millî hâkimiyetimizi kanunlar yaparken ve memleketi idare ederken, (tahdîd-i nefs) kaidesinden, ta'bîr-i âharla milletimizin akıl ve iradesinden başka hiç bir kuvvet tahdid ve takyid edemeyecektir. Saray hükûmetine ve ferdî saltanata nihayet verildiği için artık bu cihetten bir takyide duçar olmak ihtimali yoktur. Halk Fırkası'na dahil olan bütün ferdler, ferdî saltanatın tekrar avdetine kan ve canları bahasına mani' olmağa çalışmak üzere ahd u mîsâk etmişlerdir. Bu ahd u mîsâka hıyanet edenler millet nazarında ilelebed tel'in edilecektir. Çünkü bir memlekette saray hâkimse millet hâkim olamaz. Millet, tamamiyle hâkimiyeti istimal etmek isterse, artık saray kalamaz. Bahusus, bir ülkede, sarayın an'aneleri millî an'anelerin tamamiyle zıddı ise, bu iki türlü hâkimiyetin beraber kalmasına imkân yoktur. Osmanlı İmparatorluğunun an'anesi biliyoruz ki kozmopolitliktir. Bu imparatorlukta Türk köylüsüne (Raiyye) namı verilirdi ki bir nevi (serf)den başka bir şey değildi. Türk köylüsü silâh taşıyamazdı ve asker olamazdı, onun vazifesi rençberlik ederek (Dirlik sahibleri) ni israf ve sefahat içinde yaşatmaktı. O zaman mukadderata hâkim olan sınıf yalnız (Mevkib-i Hümayunla dahil bulunan resmî ferdlerdi. Bunlara (Osmanlılıkla

geçinenler) derlerdi. Yâni bunlar ya ulufeli, ya dirlikli yahut arpalıklı kimseler olup müstehliklerden ibaretti. Müstahsil olan umum Türkler raiyye halinde bulunurlar, kozmopolit bir halita olan mevkib-i hümayun efradı ise, yalnız müstehlik olarak yaşarlardı. Daha doğrusu yalnız onlar yaşarlardı, Türk halkı yalnız onları yaşatmağa çalışırdı. Türkler için bu kadar tahkîrkâr olan bu devir geçtikten sonra Tanzimat devrinde bütün askerî mükellefiyet Türklerin omuzuna tahmil edildi. Bütün Türk gençleri Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın en ücra köşelerinde can vermeğe mahkûm oldular. Sarayın israflarına lâzım olan en ağır vergiler bilhassa Türklerin omuzuna yüklendi. Türkler »Osmanlı geldi» denildiği zaman düşman geliyor zannıyle tir tir titrerlerdi. Bu gün bile hükûmetle halkın birbirine iyi ısınamaması, o zamanki idarenin uğursuz bir neticesidir. Çünkü, memurların bir kısmı hâlâ o devrin terbiyesinden büsbütün kurtulamadılar. Hürriyet-i şahsiyye kanununun neşri bu memurların halka muhabbet ve hürmet göstermesini te'min maksadıyle yapıldı. Sarayın eski hükûmet usulünü bir kısım memurların ruhundan çıkarmak için, daima halkçılığı onlara aşılamak lâzımdır. Halk Fırkası'nın en ziyade ehemmiyetle çalışacağı husus bu meseledir. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Türkiye'de Türk halkının selâmeti ve istikbalde nâil olacağı terakkilerin ve tekâmüllerin husulü ancak bir şarta bağlıdır. Bu şart da ferdî saltanatın memleketimizde bir daha avdet edememesidir. Ferdî saltanatı iadeye çalışanların Hıyânet-Vataniyye Kanunu'na çarptırılması için yapılan kanun maddesi bu maksadı temin ettiği gibi, umdeler arasındaki şu cümleler de bu gayeyi taht-ı te'mîne alıyor : «Saltanatın ilgasına ve hukuk-î hâkimiyet ve hükümrânînin gayr-ı kabil-i tecezzî ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessil-i hakîkîsi olan Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyyet-i ma'neviyyesinde mündemiç

bulunduğuna dair 1 Teşrin-i sani 1338 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin müttefikan verdiği karâr-ı lâyetegayyer-i düsturdur.»

(2) Kuvvetlerin tevhidi umdesi — Halk Fırkası'nın programına temel olan umdelerin biri de, Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun esasını teşkil eden (Tevhîd-i Kuvâ) maddesidir. Bu umdeye bazı kimseler itiraz ettiklerinden, bu noktanın tavzihine lüzum gördük.

Bu gün Avrupa ve Amerika milletlerinde, millî hâkimiyetin yalnız iki şekli vardır. Bunlardan biri Amerika'ya mahsus olan (représentatif) sistemidir, diğeri Avrupa'ya mahsus bulunan (parlementarisme) sistemidir. Birinci sisteme göre, kanunen teşri' kuvvetiyle icra kuvveti biribirinden tamamiyle ayrılmıştır. İcra kuvveti, meclise hiçbir kanun lâyihası teklif edemez. Çünkü, kanun teklif etmek salâhiyeti yalnız teşrî' kuvvetine aiddir. Buna mukabil, teşrî' kuvveti de icra kuvvetini kontrol edemez. Binaenaleyh, Amerika Meclisi, ne nazırları istizaha çekebilir, ne de nazır hakkında itimad yahud adem-i itimad reyi verebilir. Nazırları tayin etmek yahut azletmek hakları münhasıran cumhur reisine aiddir. İşte kuvvetlerin tefriki kaidesinin en müfrit şekli budur. Fakat kuvvetlerin bu tefrikini hakikat zann etmemelidir. Bu tefrik, Kanûn-ı Esâsînin tasnî' ettiği zahirî bir şekilden ibarettir. Hakikatta ve fi'liyat sahasında ise, Amerika'da da tamamiyle (Kanunların Tevhidi) usulü câridir. Zira, her bir mecliste olduğu gibi, Amerika Meclisi'nde de fırkalar hâkimdir. Bir fıkra intihab zamanında ekseriyeti ihraz ettimi, evvelâ kendi muktedasını cumhuriyete reis yapar. Saniyen, meclisin umumî reisini ve encümen reislerini talî muktedâlarından olmak üzere intihab ettirir. Salisen, kabineyi kendi adamlarından teşkil eder. Görülüyor ki Kanun-ı Esa-

sînin ayırmış olduğu teşri' ve icra kuvvetleri, fırka nizamnamesi vasıtasiyle tamamiyle birleşmiştir. Kanunen, icra kuvveti meclise kanun lâyihaları teklif edemez. Fakat, icra kuvveti fırka rabıtasiyle, meclisteki ekseriyet grubuna merbut bulunduğu için, arzu ettiği bütün kanun lâyihalarını bu grubun meb'usları vasıtasiyle mecliste teklif ettirebilir. Buna mukabil teşri' kuvvetine mensub olan ekseriyet grubu da, hususî içtimalarında nazırları ferden yahut hey'etçe istizaha çekerek, haklarında itimad ve adem-i itimad reyleri verir. Grubun bu hususî içtimalarda verdiği karar, derhal, cumhuriyet reisi tarafından icra edilir. Çünkü, cumhuriyet reisi kendisini o makama getirmiş olan fırkasının kararlarını icra etmeğe mecburdur. Görülüyor ki zahirde, teşri' ve icra kuvvetlerini biribirinden tamamiyle ayırmış olan représentatif sisteminde de, fi'len yalnız kuvvetlerin tevhidi usulü caridir. Amerika'da Kanun-ı Esasînin sarahatine rağmen tevhîd-i kuvâ usulünün cari olması, bu usulün tabiata ve şe'niyete daha muvafık olduğunu göstermez mi?

Avrupa milletlerine mahsus olan parlementarisme sisteminde ise, Kanun-ı Esasî mucibince, icra kuvveti mecliste kanun teklif etmek hakkına malik olduğu gibi, teşri' kuvveti de kabineyi istizaha çekmek ve aleyhinde adem-i itimad reyi vermek haklarına maliktir. Demek ki, parlementarisme usulünde bu iki kuvvet tamamiyle tefrik edilmemiştir.

Yalnız, bu iki kuvvet arasında bir nev'i muvazenet husule getirilmiştir ki, buna (Tevzîn-i Kuvâ) namı verilir. Tevzîn-i kuvânın esası şudur : Teşri' kuvveti icra hey'etini adem-i itimad reyile iskat edebilir. İcra hey'eti de hükûmet reisinin fesih hakkındaki mutlak salâhiyetine istinaden, istediği zaman meclisi feshedebilir. Bu iki salâhiyetin iki taraf-

ta da tam olması, teşri' ve icra kuvvetleri arasında bir muvazene husule getirir. Meclisle kabine arasında ihtilâf zuhurunda mutlaka iki taraftan biri haksız, diğeri haklıdır. Eğer icra kuvveti sağlam kalmış ve meclis bozulmuşsa, icra kuvveti meclisi feshederek yeni intihâbâta başlar. Bi'l-akis, kabine yoldan çıkmış ise, o zaman da meclis adem-i itimadla kabineyi iskat ederek yeni bir kabinenin teşkiline sebeb olur. Parlementarisme taraftarları memleketin selâmetini bu iki kuvvetin tevazününde görürler.

Fakat, birinci sistemdeki (Tefrîk-i Kuvâ) gibi, bu sistemdeki (Tevzîn-i Kuvâ) da zahirî bir şekilden ibarettir. Zira représentatif meşrutiyette olduğu gibi, parlemanter meşrutiyette de zahirde memleketi idare eden siyasî müesseseler olduğu halde, hakikatta ve fi'len idare eyleyen siyasî kuvvetler yani fırkalardır. Meclis ve kabine bir ekseriyet fırkasının elinde iken, gerek kabineyi iskat eden ve gerek meclisi fesh eyleyen ayni kuvvettir. Yalnız, meclisteki ekseriyet grubu başka bir fırkadan, kabine de başka bir fırkadan olduğu zamanlardadır ki, muvazene-i kuvânın bir ehemmiyeti olabilir. Meselâ, meclisteki ekalliyet grubu birdenbire ekseriyet haline inkılâb ederek, sabık ekseriyet fırkasının evvelce kendisinden teşkil ettiği kabine karşısında hasmane bir vaziyet alabilir. Böyle bir anda, ya sabık ekseriyet fırkası atik davranarak kabinesinin fesh salâhiyetiyle meclisi feshettirir, yahut, lâhik ekseriyet fırkası müsâraat göstererek meclisteki grubu vasıtasiyle kabineyi düşürerek yeni kabineyi kendisinden teşkil ettirir. Bu surette, biribiriyle tevazün ettirilmek istenen kuvvetler, teşri' ve icra kuvvetleri değil, biribiriyle uğraşan iki fırkadan ibarettir.

Şimdi de, ekalliyet fırkasının nasıl olup da birdenbire ekseriyet haline geçmesinin sebebini arayalım. Memleketi-

mizdeki tecrübeler gösteriyor ki ekalliyetin birdenbire ekseriyet haline geçmesi, muhalif fırkalarla gayr-i memnun zümrelerin muvakkat ve menfi olarak bir koalisyon teşkil etmesiyle husule gelir. (Alfred Fouillée) ismindeki Fransız filozofu diyor ki böyle bir hal vuku'unda, kabine adem-i itimad reyi karşısında kalsa bile mevkiinden çekilmemek vazifesiyle mükelleftir. Çünkü, kabineyi yeniden yapmağa muktedir olamayan bir ekseriyet, kabineyi yıkmak hakkına da malik değildir. Aralarında, program birliği ve teşkilât vahdeti bulunmayan, yalnız yıkmak için birleşen bir gayr-ı memnunlar koalisyonu, hiç bir zaman, hakiki bir kabine vücude getiremez. Getirmek istese bile, böyle bir hükûmete idarenin teslimi vatanı büyük tehlikelere atabilir. Binaenaleyh, hakiki bir ekseriyet mahiyetinde bulunan sabık ekseriyetin vücude getirmiş olduğu kabine böyle menfi ve muvakkat bir kuvvete memleketin idaresini tevdi' ederse, kendisi mes'uldür. Halbuki, bu kabine, meclisin adem-i itimad reyine karşı, mevki'inde kalmak istediği takdirde de bir darbe-i hükûmet yapmış olur.

Görülüyor ki muvâzene-i kuvâ namı verilen kaide, en tehlikeli zamanlarda, kabineyi ya darbe-i hükûmet icra etmeğe, yahut bile bile memleketi tahribkâr kuvvetlere ve anarşiye teslim eylemeğe icbar eden muzır bir kaidedir. Bundan başka tevzîn-i kuvânın vücude gelmesi için, icra kuvvetinin behemehal, meclisin haricinde bir makama istinad ettirilmesi icab eder. Avrupa'da ve Amerika'daki cumhur reislerinin İngiliz, İtalya ve Belçika krallarından ne farkı vardır? Bir hükûmet reisi, mahdud bir zaman için, intihab tarikiyle krallık makamına gelse bile yine kraldır. Binaenaleyh, ferdî bir makamı idame eden Avrupa'da ve Amerika'da yalnız krallıklar değil, cumhuriyetler bile ferdî saltanatla millî hâ-

kimiyetin bir halitasından ibarettir. Millî hâkimiyet tam olarak yalnız tevhîd-i kuvâ esasına istinad eden Türkiye'de mevcuddur. Çünkü Türkiye'de velâyet-i âmmenin bir kısmı ferdî bir makamda değil, tamamı Büyük Millet Meclisi'ndedir.

(3) Haricî siyaset — Halk Fırkası'nın haricî siyasetteki umdeleri (Mîsâk-ı Millî) nin maddelerinden maadâ, yeniden ilân edilen şu umdede tezahür etmektedir : «Malî, iktisadî, idarî istiklâlimizi behemehal temin etmek şartıyle sulhün iadesine çalışmaktır. Bu şeraiti temin etmeyen sulh muahedesi kabul olunamaz». Bu umde, bize Mîsâk-ı Millî'nin va'dettiği siyasî istiklâlimizden başka, malî, iktisadî, idarî istiklâllerimizi de temin ediyor. Bir milletin istiklâle olan liyakati, bi'l-fiil istiklâlini tatbik etmesiyle tezahür eder. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin her türlü protestolara rağmen, Chester projesini kabul etmesi de gösteriyor ki Türkler istiklâllerine başka milletlerin tasdikiyle malik olacaklarını hiç hatırlarına getirmiyorlar. Türk milleti, her hususta tam bir istiklâle malik olduğuna, yalnız kendi tasdikini kâfi görüyor. Biz, istiklâlimize, tamamiyle hürmet edilmek şartıyle, bütün ecnebi sermayedarlarıyle iktisadî mukaveleler akdine hazırız. Fakat, iktisadî mukaveleleri bize siyasî icbarlar şeklinde kabul ettirmek isteyen devletlerle hiç bir surette anlaşmamıza imkân yoktur.

(4) İcra vekillerinin vazife ve mes'uliyeti kanunu yapılacaktır. Bu kanunun lüzum ve ehemmiyetini şerh ve izaha hacet yoktur.

DİNÎ UMDE

(5) «İstinadgâhı Türkiye Büyük Millet Meclisi olan makam-ı hilâfet beyne'l-islâm bir makam-ı mu'allâdır.»

İslâm dininde bütün namazlar cemaatla eda olunur. Cemaatin bir imamı vardır ki cemaati terkib eden bütün ferdler ona iktida ederler. Bu suretle, imam, cemaatin timsali olmuş olur. Cemaatin ferdleri arasındaki tesanüd imamın şahsında tecelli eder.

Her imamın kendi cemaatini namaz esnasında birleştirerek bir çok ruhlardan tek bir ruh meydana getirmesinden küçük bir tesanüd husule gelir. İslâmiyette bundan başka bir de büyük bir tesanüd vardır ki bütün ümmeti tek bir ruh haline getirir. Bunun şekli de bütün imamların manevî bir surette bir imam-ı ekbere iktida eylemesidir. İşte bu imamlar imamına (Halife) namı verilir. O halde, namaz kılınırken, yalnız gözümüzün önündeki cemaatin imamda temerküz eden ruhî vahdetini görmekle iktifa etmemeliyiz. Bilmeliyiz ki bu cemaatten başka milyonlarca cemaatler de, ayni zamanda bir ümmet halinde birleşmişlerdir. Bu birleşme, bütün ümmetin bir büyük imam etrafında yani halifenin çevresinde birleşmesiyle husule gelir. Demek ki küçük imamlar küçük cemaatleri temerküz ettirerek küçük tesanüdler vücude getirdiği gibi, büyük imam da bütün ümmeti temerküz ettirerek, İslâm âlemindeki umumî tesanüdü husule getirmiştir. Bundan dolayıdır ki bütün İslâm âlemi halife meselesinde alâkadardır. Yeryüzünde bir hilâfet makamı bulunmazsa İslâm âlemi kendisini imamesiz kalmış bir tesbih gibi dağılmış, perişan görür.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki mutlaka İslâm ümmetinin başında, halife namı verilen şahsî bir timsalin bulunması lâzımdır. Fakat, bu yüksek makamı hangi müslüman millet kendi içinden bir şahsiyet seçerek vücude getirebilir. Dinen, halifenin gayr-ı müslim hiç bir devlete tabi' olmaması şart olduğundan, halifeyi kendi içinden doğuracak milletin mut-

laka kuvvetli bir orduya ve tam bir istiklâle malik olan mücahid bir İslâm milleti olması lâzımdır. Bir çok asırlardan beri bu şartları haiz olan millet, Türkiye olduğu gibi, bu gün de, bu şartları haiz olan millet, yalnız yeni Türkiye'dir. Buna binaen, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bi'z-zat, halife hazretlerini intihab ederek, kendisini bu muazzez ve muhterem makama istinadgâh yapmıştır.

İDARÎ UMDELER

(6) Vilâyatın mahallî durumda manevî şahsiyetlerini ve muhtarlarını istimâl edebilmelerini kâfil olan Şûrâlar Kanunu yapılacaktır.

(7) Vilâyetlerin iktisadî ve ictimaî münasebetleri itibariyle birleştirilerek müfettiş-i umumilik teşkili hakkında kanun yapılacaktır.

(8) Nevâhî Kanunu sür'atle intac ve tatbik olunacaktır.

(9) Memlekette emniyet ve asayişin kat'iyetle muhafazası en mühim vazifedir. Bu gaye milletin arzu ve ihtiyacına mutabık olarak temin edilecektir.

(10) Halk umûrunun azamî sür'atle intacı faâl, muktedir, müstakim bir silsile-i memurînin kemal-i intizamla ve usul ü kanun dairesinde iş görmesine mütevakkıf olduğundan sınıf-ı memurîn bu nokta-i nazardan ikmal edilecek ve bütün şu' abât-ı devlet daimî teftiş ve murakabeye tabi' tutulacaktır. Diğer taraftan memurinin nasb, azl, terfih, masuniyet, mesuliyet, tekaüd ve taltifleri tesbit edilecektir.

(11) Münevverân-ı memleketten ve meşalik-i muhtelife erbab-ı ihtisasından şu'abat-ı umur-ı devlette, nafi' bir surette istifade edilmek mukarrerdir.

(12) «Bi'l-cümle kavaninin tanziminde, her nev'i teşkilâtta, idarenin ale'l-umum teferrüatında» hâkimiyet-i milliyye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

ADLÎ UMDELER

(13) Mahkemelerimizin bi'l-hassa seri' bir surette tevzi'-i adalet edebilmeleri temin edilecektir.

HUKUKÎ UMDELER

(14) Külliyât-ı kanuniyyemiz ihtiyacat-ı milliyye ve ilm-i hukukun telkinatına göre yeni baştan ıslâh ve ikmâl olunacaktır.

(15) Bi'l-cümle kavaninin tanziminde, her nev'i teşkilâtta hâkimiyet-i milliyye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

MALÎ UMDELER

(16) Âşâr usulünde halkın şikâyet ve mağduriyetini mucib olan nikat esaslı bir surette ıslâh edilecektir.

(17) Bütün ziraat ve ticaretini milletin azamî nef'ine göre temin edici tedbirler alınacaktır.

İKTİSADÎ UMDELER

(18) Müessesat-ı maliyye çiftçilere, sanayi ve ticaret erbabına ve sair bi'l-cümle erbab-ı mesaiyye kolaylıkla para ikraz edecek surette ıslâh ve teksir olunacaktır.

(19) Ziraat Bankası'nın sermayesi tezyid olunacak, çiftçilere daha kolay ve daha vasi' yardım edebilmesi temin edilecektir.

(20) Memleketimiz çiftçiliğine ziraat makineleri vasi'

mikyasta idhal olunacak ve çiftçilerimizin âlât ve edevât-ı ziraiyyeden kolaylıkla istifade etmeleri temin kılınacaktır.

(21) Mevâdd-ı ibtidâiyyesi memleketimizde bulunan ma'mulât ve masnuatı memleket dahilinde vücude getirmek için heman teşvikat icrası ve mükâfat itası suretleriyle azamî tedabir alınacaktır.

(22) Ormanlarımızdan terakkıyat-ı fenniyyeye muvafık istifadeyi, madenlerimizin en nafi' tarzda işletilmesini ve hayvanatımızın ıslâh ve teksirini temin edecek esaslar vaz' olunacaktır.

(23) Harab olan memleketimizin sür'atle tamir ve ihyası zımnında devletçe ittihaz olunacak tedabirden başka inşaat ve tamîrat için yer yer şirketler teşekkülü teşvik ve temin ve ferdî teşebbüsleri himayeye medar olacak ahkâm vaz'olunacaktır.

(24) İktisad hususatında hâkimiyet-i milliyye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

NAFİAYA DAİR UMDE

(25) Müsta'celen muhtaç bulunduğumuz demir yolları için heman teşebbüsat ve talimata başlanacaktır.

MAARİFE DAİR UMDELER

(26) Terbiye-i umumiyyede hâkimiyet-i milliyye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

(27) Tahsîl-i ibtidaide tedrisatın tevhidi temin olunacaktır.

(28) Bi'l-umum mekteblerimizin ihtiyacatımıza ve asrî esasata tevfiki temin edilecektir.

(29) Muallim ve müderrislerimizin terfih ve ikdârı temin edilecektir.

(30) Vesait-i münasibe ile halkın tenvir ve talimine de tevessül olunacaktır.

MUAVENET-İ İCTİMAİYYEYE DAİR UMDELER

(31) Sıhhat-i umumiyyeye ve muavenet-i ictimaiyyeye aid müessesat ıslâh ve teksir edilecektir.

(32) Ale'l-umum mütekaidîn ve eytâm u erâmilin zaruret ve sefaletlerine meydan bırakmayacak tedabir ittihaz olunacaktır.

SİYASET-İ İCTİMAİYYEYE DAİR UMDE

(33) Sa'y u amel erbabını himaye edici kanunlar yapılacaktır.

ASKERÎ UMDELER

(34) Hizmet-i fi'liyye-i askeriyye müddeti tenkîs olunacaktır.

(35) Okuyup yazmak bilenlerin ve orduda okuyup yazmak öğrenenlerin müddet-i hizmeti bir derece daha azaltılacaktır.

(36) Ordu mensubininin temin-i refahı bi'l-hassa mültezemdir.

(37) İhtiyat zabitâmnın hayat ve istikballerini kendilerine ve memlekete en nafi' bir surette temin etmek esaslı bir hedefimizdir.

(38) Müdafaa-i memleket ve istiklâl-i millet uğrunda ma'lûl kalan mensubîn-i askeriyye ve efrâd-ı millet ile ale'l-umum mütekaidîn ve eytâm u erâmilin zaruret ve sefaletlerine meydan bırakmayacak tedabir ittihaz olunacaktır.

AÇIKLAMALAR

Adem-i itimad : Güvensizlik

Ale'l-umum : Umumiyet üzere, genellikle

Bi'l-akis : Aksine, tersine

Bi'l-cümle : Hep, bütün, toptan

Bi'l-fiil : Gerçekten fi'lî olarak

Binaenaleyh : Bunun üzerine, bundan dolayı

Chester projesi : 9 Nisan 1923 tarih ve 327 sayılı kanun uyarınca «Otoman Amerikan Developman Kompani» vekilleri K. A. Kennedy ve Arthur Chester'le Bayındırlık Bakanlığı bir mukavele imzalamışlardır. Bu mukavele ile memlekete 400 milyon liralık bir yabancı sermaye girecek, 4000 kilometrelik demiryolu yapılacaktır. Bu projeye «Chester Projesi» adı verilmiştir.

Fouillée, Alfred : (1838 — 1912) Fransız filozofu, Felsefesi fikirlerin birer kuvvet olduğuna dayanır.

Gayr-ı kabil-i nez' : Kaldırılması imkânsız, yok edilemez

Hudâ - pesendâne : Allahın beğeneceği gibi

İctinab : Sakınma, çekinme, uzaklaşma

İkdâr : Kudret verme, güçlendirme

İstîzah : Açıklama isteme

Lâhik : Yeni, sâbık sıfatının zıddı

Lâyetegayyer : Değişmez, bozulmaz

Masnûât : San'atla yapılmış şeyler

Mevâdd : Maddeler

Mevkib-i Hümayun : Padişah alayı

Mîsâk : Sözleşme, andlaşma

Muallâ : Yüce, yüksek

Muavenet-i ictimaiyye : Sosyal yardım

Mukadderat-ı milliyye : Milletin alın yazısı

Muktedâ : Uyulan, örnek tutulan, önde bulunan (başkan)

Mültezem : Gerekli görülen, lüzumlu

Münâfî : Zıd, uymaz, aykırı

Mündemic : İçine yerleşen, içine sokulmuş, dürülüp sarılan

Müsâraat : Acele etme, girişme

Müsavât - perverâne : Eşitlik gözetircesine

Müstenid : Dayanan, güvenen

Müteallik : İlgili, ilişiği olan

Nafi' : Faydalı, yararlı

Nikat : Noktalar

Parlementarisme : Bakanların Meclise karşı sorumluluğunu kabul eden idare tarzı

Ra'iyye : Bir hükümdarın idaresinde olan, vergi veren halk

Représentatif : Temsilî

Selb : Ortadan kaldırma, giderme

Serf : Köle

Ser - fürû : Baş eğme

Şe'niyyet : Gerçek, gerçeklik

Tahdîd-i nefs (autolimitation) : Kendi kendini sınırlandırma, nefsini tahdit, tesbit

Tasni' : Yapma, uydurma

Tecezzî : Bölünme, ufalanma, parçalanma

Temerküz : Toplanma, yığılma, birikme

Tesânüd : Dayanışma

Teşrî' : Kanun yapma, yasama

Tevazün : Tartıda bir olma, denk olma

Tevhid-i kuvâ. Kuvvetlerin birleştirilmesi, yasama ve yürütmenin birleştirilmesi

Tevzîn-i kuvâ : Kuvvetlerin denkleştirilmesi, yasama ve yürütme gücünün denkleştirilmesi

Umde : Prensip, ilke

No : 5613

F. 5 Lira

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ : İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü ve İllerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri

GÜNEŞ MATBAACILIK T. A. Ş. — ANKARA